

İSTANBUL
ARAŐTIRMALARI

7

Güz, 1998

İSTANBUL ARAŐTIRMALARI MERKEZİ
İSTANBUL
Ekim 1998

ADI İSTANBUL OLAN

Hasan Akay

Doç. Dr. Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

“Adı İstanbul Olan”, nedir? şehir mi, şiir mi¹; mevsim mi, resim mi, mimari mi müzik mi; hayat mı, eser mi; nesne mi, sevgili mi; yoksa bütün bu birbirinden bağımsız olamayan ve birbiriyle ilişki içinde olduğu takdirde anlam kazandırılacak şeylerin hepsi mi? Altına sığındığımız kendi gök kubbemiz mi? Anlamlı münasebetler kesildiğinde yokluğun ve abesin kendisi mi?...

Peki, Adı İstanbul Olan, kimdir? Şöyle de sorabiliriz: İstanbul'un âlemde asıl sahibi kimdir?² Sultan(lar) mı, şair(ler) mi; örneğin Fatih Sultan Mehmed mi³, Yavuz Sultan Selim mi? Yoksa Sinan mı? -şair bağlamında söylemek gerekirse- Nedim mi, Abdülhak Hâmid mi, Yahya Kemal mi; Oktay Rifat mı, Orhan Veli mi? Attila İlhan mı, Bedri Rahmi mi? Hilmi Yavuz mu, Necatigil mi? Herbir söz'de başka renk ve biçimde yansıyan hep aynı İstanbul değil mi? Yoksa her insan, her sanatçı, İstanbul aynasında öz nefsinin mi temaşa etmektedir?

Belki de o yüzden, İstanbul'un yüzünde binlerce göz izi var. Nice iyi yüzler

¹ İstanbul, üzerinde müslüman Türkün imzası bulunan çok boyutlu uçsuz bucaksız bir metindir. Zamanla, terkinde (vezni, kafiyeleri, edâsı, ritmi, telaffuzu vs.) ve icrâsında önemli değişmeler olmuştur; fakat ruhu değişmemiştir. Dünya bizi hâlâ onunla tanımaktadır. İstanbul'u âleme "gülzâr" olarak açan Fâtih'in en güzel, en büyük şiiri, her şeyi ile, gerçekte bu Türk İstanbul'udur. Bu metne, onu ihyâ edecek nazireler yazılmıştır. Hazırladığımız *Fatih'ten Günümüze Şairlerin Gözüyle İstanbul* adlı 2 ciltlik çalışma (İşaret Yayınları, İstanbul 1997. Notlarda ŞAGİ kısaltması kullanılacaktır), bunu açık biçimde göstermektedir.

² Herkesin içinden, bir hüküm şeridi halinde, "İstanbul'a Türkler kadar kim sahip olabilir?" sözü geçmektedir. Çünkü bu, Müslüman Türklüğün tecelli ettiği Boğaziçi medeniyetinin sahipliği demektir ve İstanbul'un değişmeyen yüzüdür.

³ Adı İstanbul Olan, eskiden, şimdi ve yarın öncelikle Fâtih demektir.

eşiğine yüz sürmüş; nice temiz eller yüzünü meshetmiş, sırtını sıvazlamış; ve nice kem gözler değmiş yüzüne... Bütün bunlar içinde en sahih ayna (yani İstanbul) hangisidir? Hangi gözler, sadece Adı İstanbul Olan'ı değil, aynı zamanda kendisi de İstanbul Olan'ı görmekte ve bize de göstermektedir? Ama hemen belirtmek gerekirse, Adı İstanbul olmayan nice şiirler vardır ki, İstanbul'un ta kendisi mevkiindedir.

Şairler bunu bilir. Yani nasıl İstanbul olunacağını ve İstanbul'da nasıl var olunacağını? Örneğin, bir mürsel mecaz içinde İstanbul'un öz yüzünü gösterirler; kendi yüzleri gibi. Yani İstanbul'un öz yüzünü göremeyenler, onu eline yüzüne bulaştırırlar ve bu bulaşığı İstanbul sanırlar; tabii yanılırlar. Ama yine de bakışın cevheri şairlerin gözlerindedir. Adı İstanbul Olan nedir? sorusuna verilecek en iyi cevap, belki dünyanın hiçbir şehrine nasip olmayacak ölçüde bir iltifat sayılan yüzlerce İstanbul şiirindedir.

Adı İstanbul Olan nedir ya da "İstanbul'da ne var?" sorusunu Cahit Irgat'a sormuşlar, şöyle bir cevap vermiş:

"İstanbul'da ne mi var?
İstanbul'da *İstanbul* var"⁴

Bu aynı gibi gözükken iki İstanbul arasında şüphesiz dağlar kadar fark vardır. Bunu şair, İstanbul'da yaşayan varlıkların, nesnelerin gözlerinde gördüğünü söylemektedir; sadece yerdekiler için değil, fakat göktekiler için de her şeyin en güzeli İstanbul'dadır; meselâ:

"Yağmurun en güzeli İstanbul'dadır
Ağ çektiği saatte balıkların..."

Ama başka bir şair, üstelik Adı İstanbul Olan bir şiirinde, aynı yağmurdan sıkılmakta, kendini ıslak meyhanelere dar atmakta, âdeta kasvetten boğulmaktadır.⁵

Adı İstanbul olmayan fakat İstanbul'u kalbinden yakalayan, şahdamarını avcunda tutan şiirler de var. Bunlar da aslında İstanbul'dur.⁶ Adı İstanbul Olan'lar kadar olmayanlar da bu asla dahil edilmelidir.

Türk edebiyatında, seçkilere girmiş olanlar gözönüne alınırsa, denilebilir

⁴ Cahit Irgat, "İstanbul", *ŞAGİ*, s. 516. (Aktarma yapılan şiir metinlerinde, dikkat çekilmek istenen kelime, tamlama ve dizeler italik olarak gösterilecektir).

⁵ Baki Süha Ediboğlu, "İstanbul", *ŞAGİ*, c. 2, s. 515-516.

⁶ Adı İstanbul olmasa da adı İstanbul'la özdeş hâle gelen (Nedim, Yahya Kemal, Orhan Veli, Ziya Osman, Bedri Rahmi, Külebi vb.) şairlerimiz vardır.

ci, Adı İstanbul Olan, ikiyüz civarında şiir neşredilmiştir.⁷ Bunlara, başlığında İstanbul adı geçen şiirler de dahildir. Çünkü konu başlığı olarak seçtiğimiz 'Adı İstanbul Olan...' ifadesinin ardındaki üç noktanın içinde, kendisi ya da özü İstanbul olanlar da gizlidir. Bunların kimliği İstanbulseverler tarafından bilinmektedir.⁸

Adı İstanbul Olan ve Adı İstanbul Olmamakla birlikte kendisi İstanbul'un ta kendisi olan şiirler arasında gerçek şiir özü de taşıyan belki birkaç şiir var. Ancak genel olarak bütün İstanbul şiirlerinde kendince bir bakış, İstanbul'u kendince görüş vardır, hattâ bazılarında İstanbul'u kendisi haline getiriş gayreti söz konusudur. Fakat bu şehre kendisini ilave edebilenlerin sayısı maalesef oldukça azdır. Zaten Adı İstanbul Olan şairler de bunlardır. Niyetimiz, bunların -yani adı bilinenler ile pek bilinmeyenlerin ya da adı pek anılmayanların arasından-birkaç örnek aktararak sözü tamamlamaktır. Bunu yapabilmek için bir genel tasnif yapmak, bu tasnifin aracılığıyla bir perspektif oluşturmak ve değerlendirmede bulunmak isteriz.

O halde, Adı İstanbul Olan şiirler için, önce, şöyle bir genel tasnif yapılabiliriz⁹:

1. İstanbul'da yaşanan günlük hayatın içinden doğmuş olanlar. Bunlar, belli semtler (ve bu semtlere sinen genel atmosfer ya da ruh), caddeler ve sokaklar aracılığıyla İstanbul'u görmektedirler. Örneğin Kadıköy, Şişli, Boğaziçi, Köprü, Eminönü/Sirkeci, Edirnekapı, Beşiktaş, İstiklâl Caddesi, Emirgân, Çamlıca, Heybeliada vb. semtlere ve adalara ilişkin görüntü ve gerçekleri, İstanbul'a eşitlemektedirler (Ali Püsküllüoğlu, Abdülkadir Meriçboyu, Ercüment Uçarı, Attilâ İlhan, Talat Sait Halman, Cahit Külebi, Turgut Uyar, Ülkü Tamer, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Şinasi Özdenoğlu, Salah Birsal, Selahattin Batur, Ayhan Kırdar, Mazlum Kenan Köstekçioğlu, daha niceleri; ve ayrı bağlamlarda Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Ziya Osman Saba, Abdullah Öttemiz Hacıtahiroğlu). Bu gruba giren şiirler, bilhassa gözlem ve tecrübenin ürünüdürler. Ancak aralarında hayatın içinden derlenenler kadar, bir tabloya veya kartpostallara bakılarak oluşturulan ya da böyle bir izlenim veren şiirler de bulunmaktadır.¹⁰ Bazıları Kadıköy'ün bir kıyı kahvesine (Ahmet Ada, Abdülkadir

⁷ Şairlerin Gözüyle İstanbul'a göre belirlenen bu toplama, belli bir seviyenin üzerindekiiler dahil edilmektedir.

⁸ Ancak pek bilinmeyen yönler de vardır; örneğin: Şairelerin İstanbul'u nasıl gördüğü bilinmemektedir. Fazla şaire'mizin bulunmadığını söylemek geçerli bir mazeret değildir; çünkü burada asolan bakışın özüdür? Birbirini tekrarlayan yüzlerce şairin bakışı birkaç madde hâlinde tespit edilebildiğine göre, şairelerimizin birkaçı ile yüzlercesinin bakışına ulaşılabılır.

⁹ Şüphesiz, başka tasnifler de yapılabilir. Maksudumuz, iddialı bir tasnif yapmak değil, şehir ve şiir bağlamında konumuz açısından anlamlı bütünlüklere dikkati yöneltmektir.

¹⁰ Böyleleri içinde bir değer ifade edenler de vardır. Necip Fazıl'ın "Takvimdeki Deniz"i gibi

Meriçboyu gibi), bazıları Marmara'ya bakan bir sur kahvesine (Nüzhet Erman gibi), bazıları Urumeli Hisarı'na (Orhan Veli gibi) oturmuş, oradan İstanbul'u temaşa etmektedir. Orhan Veli'nin şiiri hemen herkesçe bilinmektedir; fakat Nüzhet Erman'ın şiiri pek bilinmemekte/anılmamaktadır. Bu bakımdan, "Bir Sur Kahvesi"ndeki¹¹ İstanbul'u göstermeyi tercih edeceğiz. Örneğin şu dizeler:

"Güneş Kızıksesli'nin hizasında,
Boğaziçi yeşil mahfazasında,
Deniz mâlum, sevdâsında, nazında
Göklerde bir rahat iç enginliği.
Bayraklı vapurlar, renkli vapurlar,
Dağılmış kehribar tespittir sular.
Gelenin geçenin hâfızasında
Bir oyuncakçı dükkânı zenginliği."

Şiirin tamamı bu kadar değil, ötesi de var. Çok görülmezse ötesi de nakle-
dilebilir. Örneğin şu dizeler:

"Gizli bir menşurdan sızan yedi renk,
Salkımlaşan huzur, biriken âhenk,
Su serpilmiş yerden yükselen buğu
Eşyânın eriyen ince kabuğu,
Gözlerinin içi gülen eşsizlik,
Göğe karşı duyulan teklifsizlik."

Fakat şiirin bundan sonrası da eşsiz dizelerle dolu:

"Bir yerinde duramayış sevinçten,
Çıkarılan binbir mânâ bir hiçten,
Uzun bir kendini bırakış aşka.
Başka, güzelliği ve hazzı başka
Bir duygunun sonsuzluğu içinde,
Kara sevda susuzluğu içinde,
Çıkariş zevkini o bir boşluğun
Kayboluş yolunda başıboşluğum".

Bu birinci gruba dahil edilebilecek şiirler içinde farklı bir çizgi oluşturanlar da vardır. Örneğin, kutsal'a karşı bir nevi "aşk-ı memnû" hâlet-i rûhiyyesi için-

(Servet-i Fünûn'dan itibaren moda halini alan tablo-kartpostal şiirini aynı yöntemle aşan, bir takvim yaprağından bir deniz meydana çıkaran bu şiir, gücünü, aslında takvimden değil, şairin tutkularından almıştır. Bu bakımdan bir ruh durumları takvimine dönüşmüş gibidir).

¹¹ Nüzhet Erman, "Bir Sur Kahvesi", *ŞAGİ*, c. 1, s. 393-394. Nüzhet Erman'ın bu şiiri, kanaati-
mizce, İstanbul'a bir güzellik anıtı olarak dikilebilecek değerdedir.

de, en yakınındayken bile farkedilememenin sancısını çeken, fakat bir türlü o eşiği geçemeyen bir şairimiz, bu hâl içinde, kalbinin bütün yönelişiyle şöyle diyor:

"Yüz bin elle dokunuyorum sana (İstanbul'a)
"Yüz bin gözle seyrediyorum seni (İstanbul'u)"¹².

"Ama, nasıl oluyor da,
"Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında?"

Bu, en yakınındayken bile farkına varılamayıp yüzünden şair, "sokakta öyle yalnızdır ki..."; ancak "Ağa Camii" böyle bir yalnızlığı farkedebilir, anlayabilir, duyabilir. Fakat şair, İstanbul'un gerçek silüeti olan "minareler"i ve onlardan sonsuzluk nağmeleri hâlinde yükselen sesi, dinî coşku içinde değil, fakat estetik bir öge olarak kabul ettiği için, yalnızlığına yenilmektedir. Bu bakımdan o da, İstanbul'a değen bir başka gözdür.¹³

İstanbul'un gerçek silüetini, bunun hayatî ve estetik değerini farkedemeyen şairler de var. Adı pek bilinmeyen, edebiyat tarihinde ve güldestelerde adına pek rastlanmayan bir şairimizden örnek vermek isteriz: "Minareler/İstanbul İçin" adlı şiirinde Hüsnü Küçük diyor ki:

"Bir iki minaresidir gönlümü çelen,
Ufukta kaybolan şehrin...
Bütün güzellikleri alın içinden,
Yeter ki minareleri bırakıverin!..."¹⁴

Şair âdeta İstanbul'un bütün güzelliğini minarelere eşilemekte, onların bütün İstanbul'u temsil ettiğine inanmaktadır. Olağanüstü birkaç dize gibi, mucize gibi, bir iki minare şehrin bilinen ve bilinmeyen bütün güzelliğini karşılamaktadır. İşte bu noktada, "İstanbul'un âlemde asıl sahibi kimdir?" sorusu, en sağlam cevaplardan birini bulmaktadır: Sinan, Koca Sinan! Şüphesiz bu derin, çok anlamlı ve değerli bir bakıştır. Adı İstanbul Olan edebiyatımız için bu dört dize, kanaatimizce, seçkin bakışlara lâyık bir şaheserdir.

¹² Nazım Hikmet, "Ceviz Ağacı", *ŞAGİ*, c. 2, s. 628.

¹³ Kalbinde İstanbul'dan böyle bir iz kalmış, ancak onda böyle bir göz izi bırakamamıştır; yoksa şehri de –yalnızlığı kadar– duyabilmesi gerekirdi (Duyamayıp sebebi hakkında şu makalemize bakılabilir: "Üç Süleymaniye", *Bir*, sayı: 4, İstanbul 1995, s. 7-28).

¹⁴ H. Küçük, "Minareler/İstanbul İçin", *ŞAGİ*, c. 2, s. 587. A. Muhip Dıranas da şöyle diyordu: "Tığ gibi minareleriyle, kendi/ Kendisinde güzel, tek, yüce, kutlu/ Bir ölümsüzlükler, zıfırlar kenti/ Bugün yenilgilerle, yaşla dolu" (*ŞAGİ*, s. 361). Ama Küçük'e göre, "minareler" ölümsüz güzelliğin ifadesidir.

1. Akay / Adı İstanbul Olan...

İstanbul'un herhangi bir sokağından, sokağında mekan tutmuş nesnelere, evlerinden, değerlerinden ayrıntı kabilinden söz eden şiirler de bu gruba dahil edilebilir. Şairlerin hemen hemen çoğunda böyle bir yaklaşım zaten vardır. Bu maddeye giren şiirlerde parça bütünü temsil etme gücünü göstermektedir. Bu tarz şiirler için Ülkü Tamer'in "İstanbul"unda biçilmiş kaftan vardır. Adı İstanbul Olan şiirinde diyor ki Ülkü Tamer:

"Ve şehrin sokakları hep İstanbul'dur"¹⁵

Aslında her şey buna dahi'dir. Çünkü -Hasan Şimşek'in dediği gibi- bu,

"Tepeden tırnağa İstanbul.."¹⁶dur.

Adı İstanbul Olan bir başlıca şiir de, İstanbul'un sadece kendisine kalmasını isteyen Ercüment Uçarı'nın arzusuyla doludur.

"Alıp başını gitse insanlıklar
İstanbul bir bana kalsa"¹⁷

Şair tek başına İstanbul'la beraber olmak, âdeta İstanbul olmak ister.

Ve Necatigil'in Adı İstanbul Olmayan, ancak gerçek İstanbul'un öyküsünü en sahil aynadan aksettiren, bir semtin içine koca İstanbul'u -genç kız, anne ve çevre psikolojisiyle birikte- sığdıran ünlü "Barbaros Meydanı" şiiri de, bu sınıfa dahil edilebilir. Bu şiirde Beşiktaş semti, denilebilir ki, Yahya Kemal'in "Kocamustâpaşa"sı kadar gerçek çehresiyle görülebilmektedir.

2. Tarih, mimar şaheserler, fetih destanları, tarihin şeref levhaları ve anıları arasında İstanbul'un görünenler (Yahya Kemal, Mehmed Akif Ersoy, Faruk Nafiz, Mithat Çerçene, Kuntay, Edip Ayel, Arif Nihat Asya, Cahide Turan, Şadi Usal, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İlhan Berk, Cahit Tanyol, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Nurettin Özdemir, İbrahim Minnetoğlu, Mehmet Çavuşoğlu, Beşir Ayvazoğlu; Hanım şairlerden Nesrin Ağış, Esmahan Hasan vb.). Bu sığka girenler içinde, Yahya Kemal, Dağlarca, Edip Ayel, Cahit Tanyol, Arif Nihat Asya, -hanım arkadaşın- Esmahan Hasan gibi, edebiyatımıza gerçek şiirler hediye edenler de var; fakat biz bu madde için, yine adı pek bilinmeyen, edebiyat tarihinde adını pek rastlanmayan bir şairden, bu defa bir hanım şairimizden örnek vermek istiyoruz: Nesrin Ağış; Körfez'in derinliğini, bütün ışıltısıyla, -ne dün ne de bugün söylenenler içinde pek benzeri olmayan- bir biçimde, şu dizelerde, gözler önüne sermektedir. Şairimiz diyor ki:

¹⁵ "İstanbul", *ŞAC* 71, c. 2, s. 819.

¹⁶ "İstanbul", *Ş. 4G1*, c. 2, s. 807.

¹⁷ "İstanbul", *ŞAC* 71, c. 2, s. 861.

"Sahildeki ağaçlar, derinliğe akseder
Suyun parıltısı da yalılarda rakseder.
Yeşil ışık döşeli durgun denizin dibi
Körfez eşi olmayan şeffaf bir bahçe gibi
Bahçelerin gölgesi mazi gibi derindir
Gelmiş geçmiş bir devir, bu yer senin yerindir".¹⁸
"Nihayetsiz bir şükran berrak mavi ve serin
Ve engin bir saadet, ışıltılı ve derin..."¹⁹

İşte adı İstanbul'un bir cüz'ü olan, fakat duyarlılığı İstanbul'un ta kendisi sayılan bir bakış, derinliği görme ve gösterme yeteneği. İstanbul'un sadece denizini değil, fakat deniz altını bile bu kadar içten sahiplenmiş bir başka şairimiz yoktur.

Tarih penceresinden İstanbul'a bakanlar -ve adı pek bilinmeyenler- arasında, Şadi Usal'ı da anmak lâzımdır. Bütün şiirleri içinde bir mücevher gibi parıltıdayan bir "Fetih Dörtlüğü" vardır ki, Adı İstanbul Olan hikâyenin en meşhur sahnesini, fetih sabahı gerçekleştirilen o olağanüstü sahneyi, olağanüstü bir bakışla şöyle tespit etmektedir:

"O seher vakti ki devran değişir, baht uyarır
Suya seccâde salanlar, suda zincir mi çıkarır?
Kızak üstünde kayarken tepelerden gemiler
Bakar ibretle denizler, karalar deralgaları..."

Bu dörtlük -özellikle son mısra-, kanaatimizce, hem tarihimiz, hem mefâhirimiz, hem de şiir dilimiz açısından bir zafer sayılmalıdır.²⁰

3. İstanbul'u, tarihî geçmiş ile (veya öz geçmişiyile) bugünü karşılaştırmanın bir vesilesi veya bahane olarak söz konusu edenler ya da bir başkaldırının, ideolojik kavganın en müsait zemini veya fonu olarak bu şehri görenler / gösterenler (Tevfik Fikret, Ahmet Muhip Dranas, Sezai Karakoç, Turan Oflazoğlu,

¹⁸ Nesrin Ağış, "Körfez ve Sesler", ŞAGİ, c. 1, s. 121.

¹⁹ N. Ağış, "Boğaziçi", ŞAGİ, c. 1, s. 122. İstanbul'un bir parçası olan "Boğaziçi", Yahya Kemal başta olmak üzere birçok şairimiz tarafından İstanbul'un, hattâ Türklüğün ta kendisi mevkiine konulmuştur. Ağış da, bakışını aynı ışıktan alanlardandır.

²⁰ Usal'ın dörtlüğündeki son dizeler, şiir tarihimiz açısından -fetih gibi- bir zafer sayılabilecek niteliktedir. Dünya edebiyatında olduğu gibi bizde de, zihinlerde hattâ edebiyat tarihinde yer edinen (örneğin, Kanuni'nin bilinen, "Halk içinde müteber bir nesne yok devlet gibi/ Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" beyti gibi) ünlü ve (örneğin, Yavuz Sultan Selim'in, pek bilinmeyen beyti) ünsüz mısra-ı bercesterler vardır (Yavuz'un beyti için bkz. Namık Kemal, *Yavuz Sultan Selim*, haz. Ahmed Yücel, İstanbul 1968, s.5-6; H. Akay, "Yahya Kemal'in Gözüyle Ezan ve Tuğlar", *Kültür Dünyası*, yıl:1, sayı: 7, Kasım 1997, s. 48-51).

Hüsrev Hatemi, Cahit Zarifoğlu, Hilmi Yavuz, Selâhettin Batu, Ramazan Arkın Gökâl, Muzaffer Tayyip Uslu, Vedat Türkalı, Sunay Akın gibi). Bu gruba giren bir örnek: Adı İstanbul Olan şiirinde Ramazan Gökâl Arkın, İstanbul'un iki yüzünü (eski İstanbul ile yeni İstanbul'u mukayese ederek) anlatır ve der ki:

"Siz istediğiniz kadar görmeyin hakikati;
Ve bağırın Nedîmâ'nın diliyle:
Bu şehir-i Stanbul ki bî-misl-i bahâdır
Bir sengine yekpâre acem mülkü fedâdır" diye.

Ben derim ki size,

*bu şehir-i Stanbul ki
zavallılık ve kepâzelikte bî-misl-i bahâdır.."*

(Ben de eminim ki)

"İstanbul Asya'nın süsüdür
İki yüzlü İstanbul'u birleştiren köprü,
Galata Köprüsü'dür."²¹

Bu gruba giren şiirlerden biri de, Gökhan Evliyaoğlu'na aittir. O da, İstanbul için, "Bu şehir bir cinayetler şehridir" der. Oysa şehrin bu yüzü, sadece Beyoğlu taraflarında görülmektedir²². "Ömrün yarım kalan macerasını hançerler buralarda noktalamaktadır"²³. Buralarda yaşayan insanlar, "içlerindeki kıyametten habersiz, ölümü yaşar gibi, el yordamıyla, mahşere doğru, belli belirsiz" yaşamaktadırlar. "Sinemalar şehvetini kusmuş caddeye/Barda ateş dansı, meyhanede hançer..²⁴ Şair böyle diyor.

Fakat bütün bu bakışların sebebini, Dranas'ın "Yağma" adlı şiiri çok güzel bir biçimde izah etmektedir.²⁵ Sadece bir sahne aktaralım:

"Boğaziçi, daha sağken gömülmek
İçin dönüşmüş beton mezarlara;

²¹ Ramazan Gökâl Arkın, "İstanbul", *ŞAGİ*, c. 2, s. 165-167. Her şairin İstanbul'u biraz da kendi (âlemi)nin aynasıdır. İstanbul'a bu bakışın başka misâlleri de (örneğin, şehri "rezil" olarak tanımlayan İlhan Berk'in "İstanbul'u) vardır.

²² Şairlerin çoğu, yaşantısını bütün yaşantı, görüşünü bütün görüş, gördüğünü bütün kainat olarak görmek (istemek)tedir. Gökhan Evliyaoğlu da, parçayı bütün olarak görmektedir.

²³ G. Evliyaoğlu, "Cihan Cehennem ve Bu Şehir", *ŞAGİ*, c. 1, s. 423..

²⁴ G. Evliyaoğlu, "Beyoğlu", *ŞAGİ*, c.1, s. 424-425..

²⁵ Ahmet Muhip Dranas, "Yağma", *ŞAGİ*, s. 361. Bu bakışlardan İlhan Berk'in (bilhassa azınlıkların dünyasına eğildiği, bu âlemi İstanbul'a ait/eşitmiş gibi gösterdiği bilinen) bakışı ayrılmaktadır; çünkü ondaki bakışa müdahale dıştan ziyade içtendir.

Bir hippî kız, bir deccal, şimdi Bebek
Koylarında ilham, arsız, farfara."

4. İstanbul'u, aşkını dile getirmenin ya da ideal ile sevgiliyi birleştirmenin bir vesilesi olarak görenler; aşk'ı İstanbul'u sevmekle eşdeğer sayanlar (Ali Püsküllüoğlu, Necip Fazıl, Nazım Hikmet, Tanpınar gibi. Adı İstanbul ile yanyana anılacak kadar İstanbul'u terennüm eden ünlü şairlerimizin de bu gruba giren şiirleri mevcuttur²⁶). Bunlar, hemen herkesçe bilinen, "İstanbul'u sevmezse gönül aşk'ı ne anlar" kanaatinin meyvesidirler.

5. Adı İstanbul Olan fakat içinde İstanbul'a rastlanmayan şiirler de vardır. Bunlar, genellikle, şairin benliğine, kişiliğine veya anılarına İstanbul adı ile değer kazandırmak isteyenlerdir (Ataol Behramođlu'nun adı "İstanbul" olan şiiri; Melisa Gürpınar'ın, "Bir İstanbul Kadını" adlı şiiri gibi).

6. İstanbul'un olumsuz bir kent imajıyla canlandırıldığı şiirler. Bunlarda İstanbul, Almanya'ya kaçak giden işçilerimizin bir Avrupa şehrindeki yalnızlıklarını, garipliklerini, yıkılışlarını, aşklarını yani cennetlerini yitirilerini hatırlatmaktadır... Cahit Külebi'nin çok sevilmiş "İstanbul" ve "İstanbul'daki" şiirleri, bu maddenin en çarpıcı örneği olarak gösterilebilir.

Külebi'nin, adı "İstanbul"²⁷ olan şiirinde asıl olan görüntü değil, bunun ardındaki gerçektir. Şair diyor ki:

"Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyuna onu düşünürdüm,
Kamyonlar kavun taşır ve ben
Boyuna onu düşünürdüm."

Bu tekrar ediş, zihindeki tekrarların da ritmik bir görüntüsüdür. Şair, sürekli düşündüğü ve kimselere göstermeksizin özlediği "o" sevgili'yi koca İstanbul'da nasıl olduğunu anlayamadan yitirir? Şairin vücudu İstanbul'da, fakat akli fikri Niksar'dadır; "küçük bir serçe kadar hür olduğu o ev"de. Ama, "Sonra âlem değişiver"ir; hem de öyle değişir ki; ömür törpüsü günler gelip geçiverir ve şair içindeki cenneti (aşk'ı) yitirir. "Yine kamyonlar kavun taşır/ Fakat içinde şarkı bitmiştir"²⁸. "İstanbul'daki"²⁹ şiirinde anlatılan sevgili de, İstanbul'la bir-

²⁶ Hattâ bazı şairlerin, bu tasnifteki maddelerin tamamına örnek oluşturacak şiirleri mevcuttur. Yahya Kemal'in ufku, bu hususta öyle tutkuludur ki nerdeyse kimseye pek bir şey bırakmak istememiştir. Bu, şehri çok boyutlu görmenin ve sevmenin göstergesidir. Fakat aşkta rakipsizlik olmaz. Ve şüphesiz bu şehri-i İstanbul, gittikçe dal budak salan bir metindir ve Dranas'ın ("Yağma", *ŞAGİ*, s. 361) dediği gibi: "Her zaman sonsuz elbet, İstanbul bu."

²⁷ Cahit Külebi, "İstanbul", *ŞAGİ*, c. 2, s. 588.

²⁸ Külebi'nin dile getirdiği bu kişisel yitirişin -İstanbul'la alâkalı- toplumsal boyutunu Dıranas

H. Akay / Adı İstanbul Olan...

likte yitirilir. Acı bir tohum bırakır okuyucunun yüreğine bu hâl. Şair,

"Adını bile unuttum
Yüzünü de gemileri de"

diyor, ama gerçeğin böyle olmadığı -şair sözünün biraz yalan olduğu- hemen anlaşılıyor: Bu sessiz sadasız yapılan itirafta okurun içine işleyen bir şeyler vardır:

"Yalnız arasına aklıma geliyor,
Sabah akşam iş başında
Ve asfalt caddelerde."

Adı İstanbul Olan bir başka şiirde, bu işlerin nasıl olduğunu daha anlayamadan olup bittiği keşfedilir: İstanbul böyledir; sıradan işler ve yaşantılar arasında, beklenmedik bir anda içinizde bir şeyler uyandırır, "gariplik yahut sevgi" cinsinden;

"Veya Köprü üstünde bir gün
Gider dururken yolunuza
Hiç görmediğiniz bir taze
Girivermiş kolunuza."
"Bir sıcak kadın/Deli dîvâne etmiş"tir sizi;
"İyice anlarsınız ondan sonra
İstanbul'u, yaşamayı, aşkı."³⁰

"Erbabı bilir
Deli eder insanı bu şehir deli
Kadehlerin çınlasın Orhan Veli"³¹

Bu bakımdan her şeye rağmen İstanbul'da yaşamaya devam edenler, Fuzûlî'nin dediği gibi, biraz "gönülleri cünûna uyanlar"dır (mecnunlardır); çünkü İstanbul'da yaşamak, akıl işi değildir; İstanbul'da ölmek de akıl işi değildir. Öyle olsaydı 90'lık Eyüp Sultan'ı yerinden hiçbir akıl kıpırdatmazdı. Fakat Eyüp Sultan'ı o yaşta kanatlandıran şey aşktan başka bir şey değildi. İnsanları, her şeye rağmen buraya getiren şey de, her halde o cinsten bir şeydir. Yani aşktan bir şey. Aşk ise, -Mombert'in deyişiyle- öncelikle "en derinler" in -yani şairlerin- işidir. Biz de bu büyük işi ehline vermek gerektiği kanaatindeyiz..

söze aktarmış ve belîğ bir soru halinde hepimize yöneltmiştir: "Bulur muyuz yeniden o cenneti?" (Dıranas, "Yağma", ŞAGİ, s. 361).

²⁹ Cahit Külebi, "İstanbul", ŞAGİ, c. 2, s. 589.

³⁰ Ali Püsküllüoğlu, "İstanbul", ŞAGİ, c. 2, s. 717.

³¹ Bedri Rahmi Eyüboğlu, "İstanbul Destanı", ŞAGİ, c. 1, s. 431.

7. Adı İstanbul Olan ya da başlığında -ismen ya da zımnen- İstanbul adı geçen şiirler; bunlara şehri her yönüyle, altıyla ve üstüyle kucaklamak isteyen İstanbul şiirleri, destanları ve türküleri girmektedir. Örneğin: Nedîm'in İstanbul'a dair terennümleri başta olmak üzere, Latîfi'nin *Evsâf-ı İstanbul*'u; Sümbülzâde Vehbî'nin, Sâbit'in manzumeleri vb; Fikret'in "Sis"inden itibaren İlhan Berk'in "İstanbul"u; Bedri Rahmi'nin "İstanbul Çeşmeleri", "İstanbul Haritası", bilhassa "İstanbul Destanı", Oktay Rifat'ın, "İstanbul Şiiri"; Dağlarca'nın "İstanbul Fetih Destanı", Arif Hikmet Par'ın "İstanbul Fetih Destanı"; Cahit Tanıyol'un "Kuruluş ve Fetih Destanı", Mehmet Çavuşoğlu'nun "Ulubatlı Hasan Destanı", Orhan Veli'nin "İstanbul'u Dinliyorum" adlı şiiri, Ülkü Tamer'in "İstanbul"u, M. Necati Karaer'in "İstanbul Destanı", Ziya Osman Saba'nın "İstanbul"u, Necip Fazıl'ın "Canım İstanbul"u, Sezai Karakoç'un "Alinyazısı saati-8-/İstanbul" şiiri ve "Kız Kulesine Gazel"i, Cahit Zarifoğlu'nun "İstanbul"u...

Bunlarda hem şehir, hem şiir, hem de insan -yani bakışıyla, baktıklarıyla, ilave ettikleriyle, getirdikleriyle- şairin bizzat kendisi vardır. Bu şiirler içinde, son derece farklı görüş ve perspektif getiren çok az sayıda şiir göze çarpmaktadır. Örneğin, insanı merkez alan, şehirleri ve ruhunu diriliş düşüncesine göre hallaçlayan Sezai Karakoç'un "Alinyazısı saati-8-/İstanbul" şiiri ve hemen yanıbaşında mütevazi bir bakış hâlinde Zarifoğlu'nun "İstanbul" şiiri. Karakoç'un eseri, günlük hayatın, tarihin, geçmişin, yaşanan zamanın ve tasavvur edilenlerin ötesinde bir bakışı şiirde var kılmaktadır. "İstanbul"un ölüm hâli yaşadığını birçok şair dile getirmekte, ancak bu noktada çakılıp kalmaktadır; ama Karakoç, bu ölümün diriliş için olduğunu söylemektedir. Çünkü İstanbul gerçek özgürlüğün türküsü olmaya namzettir; "kıyamete kadar söylenecek türkü"nün.³² Bu yüzden son derece önemlidir. Fakat İstanbul'un "Alinyazısı saati"ne burada bütünüyle yer vermek mümkün değildir. Bu bakımdan daha yakın zamanlara ait bir örnek aktarmak durumundayız.

Cahit Zarifoğlu'nun "İstanbul"u da, Karakoç'ununki gibi bir başkalık getiren metinlerdendir. Onda da, bakışı altın eden bir kıvılcım, bir parıltı, bir görüş cevheri vardır. Bu şiiri de, adı bu bağlamda pek zikredilmeyen şiirlerden biri olarak bilhassa tespit etmek ve anmak isteriz.

Adı İstanbul Olan, fakat içinde -öncekilerin tam aksine- İstanbul'dan ziyade şairin heder olmuş yüreğini (gençliğini) barındıran bir şiir de (en kısa, ya da en acı İstanbul Hatırası olarak takdim edebileceğimiz birkaç şiirden biridir bu Abdülkadir Bulut'a aittir. Diyor ki Abdülkadir:

³² Sezai Karakoç, "Alinyazısı saati-8-/İstanbul", *ŞAGİ*, c. 2, s. 555-559.

H. Akay / Adı İstanbul Olan...

"Heder ettin beni bu yaşta
Sen ey güzel İstanbul
Çekip gidiyorum işte
Allahından bul..."³³

İşte tam bir İstanbulzede! Kederden mi, güzellikten mi; çileye girmekten mi, çileden çıkmaktan mı, o da belli değildir.

Bu sahne, acı bir tecrübeden ve hazin bir sondan ibaret gibi görünse de, Şiir Olarak İstanbul'un, Şehir Olarak İstanbul'u terkedenleri bile yâd ettiğini göstermektedir. Sonra herkes bilir ki, İstanbul'dan uzaklaşmak, İstanbul'dan uzakta yaşamak değildir; fakat İstanbul'dan uzakta İstanbul'u yaşamak demektir.³⁴

İstanbul en yakınından en uzağına kadar, biraz da bu bakış öykülerinden ibarettir. Şüphesiz bu bakışların (o içten bakışların da, o dıştan bakışların da, o yaban bakışların da) ayarcısı hep bu şehirdir. Bunu söylemek, niyet, yetenek ve düşüncenin rolünü gaspetmek demek değildir. Bu bakışlar içinde, gözüyle görenler de, kulağıyla görenler de³⁵, ruhuyla görenler de³⁶, hattâ bakıp da görmeyenler de yer almaktadır. Çünkü İstanbul'un bakışı, her bakıştan daha cömerttir. Bu bakış, verildikçe artan nimetler gibidir, aydınlattıkça nurundan bir şey yitirmeyen güneş gibi cömerttir.

Nihayet diyebiliriz ki:

Adı İstanbul Olan, her şeyden önce, her şeyden sonra, her şeyiyle ve her şeye rağmen "biz"iz. Yüzyıllardır müslüman Türk zevkinin en mükemmel örneklerini dünyanın gözleri önüne seren bu şehir bizdendir. Bu şehir-i İstanbul, -şairleri başta olmak üzere bütün âşıklarının, bütün göz ve gönül sahiplerinin, üstünde bütün yaşayanlarının hattâ ölenlerinin tanıklık ettiği üzre- bizim öz medeniyetimizin en somut bir şeklidir ve bu şekliyle, yani Adı İstanbul olduktan sonraki hâliyle "bizim ruh mimarımızdır". Gerçek bir İstanbul âşığı olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi, "İstanbul işte budur: Nereye bakarsak bakalım, hangi ufuklara hasret çekersek çekelim, biz İstanbul'un arasından ve İstanbul'da ve İstanbul'la göreceğiz. Bütün tarih boyunca bu hep böyle oldu. Son beş yüz yılın hikâyesi, bir şehrin terbiyesi ve tebcilinden başka nedir? Şiirden, sanattan, muaşeretten dine kadar her şeyde İstanbul'un payı vardır. O bi-

³³ Abdülkadir Bulut, "İstanbul", *ŞAGİ*, c. 1, s. 262.

³⁴ Külebi'nin dediği gibi: "Şimdi İstanbul'dan uzakta/İstanbul'u yaşamak ne hoş." ("Küçük Haberci Bulut", *ŞAGİ*, c. 2, s. 590).

³⁵ Orhan Veli'nin "İstanbul'u Dinliyorum" şiirinde olduğu gibi...

³⁶ Yahya Kemal, Necip Fazıl, Fazıl Hüsnü gibi...

zim hakikî ruh mimarımızdır"³⁷.

Şeyh Galib'in bir beytini ödünç alarak ve ruhunun hoşnut olacağını umduğumuz bir biçimde kullanarak sözü şöyle noktalayabiliriz: Adı İstanbul Olan bu âlemde yaşayan her insaf sahibi, hâl diliyle, bugün, sanki şöyle der gibidir:

Âh mine'l-İstanbul ve hâlâtihî
Ahraka kalbî bi-harâretihî³⁸

(Âh İstanbul'dan, İstanbul'un ettiklerinden
Kalbimizi ateşle yakıp kül eden o hallerinden).

İşte bugün, her şeye rağmen, -Âh'ımızla birlikte- onun için burdayız.

³⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, "İstanbul'un mevsimleri ve sanatlarımız", *Yaşadığım Gibi*, haz. Dr. Birol Emil, Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1970, s. 132.

³⁸ Şeyh Galib'e ait olan bu beytin aslı şöyledir: Âh mine'l-aşk ve hâlâtihî/Ahraka kalbî bi-harâretihî" (yani Âh aşk'tan ve aşk hallerinden/Kalbimi ateşle yakıp kül etti).